

S. Flurin da Ramosch

Anc adina preschent en baselgias grischunas

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **«Stut sco il giat da Flurin»: Tgi en l'Engiadina Bassa n'enconuscha betg questa locuziun? Il DRG (artitgel «Flurin») ci tescha anc ina metafra sursilvana: «Grisch sco igl asen da Flurin» ed ina benedicziun ord la medema regiun: «Il car, bien s. Martin e s. Flurin». Anc oz datti en Grischun blers Flurins e Flurinas d'omaduas confessiuns; en Partenz viva la schlatta Flury, renumada cun plevon Peter Flury (1804–1880), fundatur da la scola media d'Aschera. In «nauschun» dal scriptur Gian Fontana (1897–1935) ha num Gion Flury. S. Flurin è attestà dapi 1288 sco patron da la diocesa da Cuira; questa cumpigliava fin a 1816 l'entir Vnuost da Danuder a Meran, cun la vallada laterala da Matsch, resguardada sco tgina dal sontg en il 7avel tschientaner. 2006 ha l'Institut cultural dal Tiroi dal sid organisà a Matsch ina dieta internaziunala davart s. Flurin. La revista mensila «Der Schlern» (Bulsaun) ha gist deditgà in carnet spezial a las actas*. Relevanzas per il public grischun èn la contribuziun d'Irmtraut Heitmeier (Reichersbeuern/Baviera) davart il temp dal sontg, quella da plevon Jan-Andrea Bernhard (Castrisch) davart sia vita ed influenza e quella da Leo Andergassen (Brixen/Tiroi dal sid) davart sia iconografia.**

Il Vnuost medieval tempriv

Heitmeier exprima sia idea generala gia en l'emprima frasa: «La segunda mesadad dal 7avel tschientaner è enzugliada en in misteri probablmain pli stgir che quel da mintga altra perioda medievals tempriva. Quai vala cunzunt per la regiun alpina» (p. 10). Ma quai na vala tuttina betg, per exempel, areguard il Proxim Orient; ins sa fitg bain ch'il calif da Damasc ha fatg bajegiar 689–691 il Dom dal grip a Gerusalem. La mancanza relativa da documents areguard la Rezia da lezza giada declera l'autura cun rivalitads regionalas che n'hajan betg interessà ils istoriografs. Enturn la fin dal 7avel tschientaner era il reginam francon vaira flavel; perquai ha ses administratur Pippin da Herstal († 714) surlaschè il Vnuost a ses alliads bavarais per al defender encunter ils Longobards. Bernhard: «La 'Vita S. Florini' rapporta (...) ch'el saja naschì en Vnuost, ad in 'locum desertum' (...). Ina via char-

rabla ord il temp roman, la Via Claudia Augusta, gieva tras il Vnuost; ins ha scuvert fastizs d'urbanisaziun per lezza giada almain en la vischinanza da Partschins, Naturns, Latsch, Schlanders, Kortsch, Laas [cun chavas da marmel, G. S.-C.] e Damal. Blers 'curtes' ('bains') dal Vnuost fan chapir ina cuntinuitad da la colonisaziun dapi il temp dals Romans (...). I para ch'i haja dà baselginas a Gratsch (s. Pieder) e sur Barbusch (s. Steivan) gia en il 5avel tschientaner. En il 6avel e 7avel tschientaner han ins erigì autras baselgias, sco la parochiala s. Zeno a Naturns e las duas sepulcralas da Kortsch (s. Gieri) e Naturns (s. Proculus); questas duas derivan probablmain da l'occupaziun bavaraia (...). A l'entschatta da l'otgavel tschientaner han ins manà craps da fossa dal Vnuost e da la vallada trentina da l'Adisch a Cuira per ils uvestgs Victor e Pasqual. Quai premetta per l'onn 700 ina rait da vias charrablas sur ils pass alpines ed in territori gia colonisà (...). Er en l'Engiadina han ins chattà stizis romans tar exchavaziuns, d'ina vart rests d'urbanisaziun e lieus da cult, da l'autra vart munaidas. Cumprovadas èn colonias romanas almain a Zernez, Scuol e Sent» (p. 22).

La giuventetgna d'in sontg

Ma nua en Vnuost è naschì Flurin? «Il pli tard dapi il 12avel tschientaner viveva ina tradiziun davart el almain a Müstair, Barbusch e Matsch. 1087 han ins consecrà l'altar grond da la claustra da Müstair als sontgs Benedetg, Zeno e Flurin; a Barbusch han ins costruì (...) ina baselgia da s. Flurin, e quai probablmain anc en il temp da Duri III da Tarasp († 1177); 1182 davi in 'presbyter ecclesiae s. Florini' a Matsch» (p. 26). Ina biografia dal sontg rapporta cha ses geniturs l'hajan affidà al plevon da Ramosch e che Flurin, sco scolar ed econom da lez augsegner, haja transfurmà aua en vin. La biografia rapporta anc d'in «chastè da refugi sper Ramosch nua ch'ils avdants 'propter metum paganorum' manavan lur bains en deposit (...)». Quai dat perditga d'in temp da relaziuns politics malruassavlas ed instablas» (p. 28). Manegià è probablmain il chastè da Tschanüff sper Ramosch. Lezza giada «predevan ils vischins art e part a la tscherna ed installaziun da lur plevons» (p. 30). Uschia, senza menziunar l'uestg, rapporta la biografia ch'ins «haja ordinà

Flurin (...) e ch'el haja creschentà ils bains da la pravenda (...). Quai l'ha pussibilità autras prestaziuns caritativas» (p. 30).

Tschientaners d'influenza

Bernhard punctuescha: «Nus savain bler dapli da l'influenza dal sontg en l'istorgia che da sia vita; remartgabla è cunzunt la gronda derasaziun da sia veneraziun en la diocesa da Cuira ed en ils pajais tudestgs (...). Ramosch era in lieu relevant da pelegrinadi gia a l'entschatta dal 9avel tschientaner (...). Duca Arnulf da Baviera ha stimulà Henri I, retg 919–936, da proveder Ramosch cun dapli bains (...). En il 10avel tschientaner ha entschavì ina vasta veneraziun dal sontg (...). La relevanza adina pli gronda da Ramosch sco lieu da pelegrinadi declera l'engroniment da la baselgia da trais apsidas en il 10avel u 11avel tschientaner (...). La veneraziun da s. Flurin ha sa derasada en las regiuns alemanas, renanas e tudestgas dal sid» (pp. 32 e 34). En il 13avel tschientaner è l' vegnì patron da l'uestg da Cuira. «En il 15avel e 16avel han artists enconuschents, sco Ivo Strigel e Jörg Kändel, realisà bleras representaziuns dal sontg sin tripticons gotics tardivs, per exempel a Lantsch, Mustér, Stierva, Brinzauls u Laatsch (...). En il 16avel tschientaner ha la veneraziun da Flurin sa concentrada adina dapli en il Vnuost sura» (pp. 38 e 41). Bernhard concluda: «La vita da Flurin ha sa distinguida cun bund e modestad» (p. 41).

Artists representan il patron diocesan

L'essai d'Andergassen, directur dal Museum diocesan a Brixen, mussa che l'autur enconuscha fitg bain las baselgias e chapluttas grischunas. Il maletg dal titel mussa l'uscheditg «Florinusschrein» (1280), en la catedrala da Cuira, che mussa il sontg sco spiritual. Il maletg da p. 75 reproducescha ina pictura murala da la baselgia da Vuorz/Foppa, cun Flurin «en vestgadira classica da messa, cun la stola sur l'alba, cun la plauna verda, vi dal bratsch il manipel. El brancla il chalesch da messa cun il maun dretg (...). Il maister da Razén ha relaschè maletgs da Flurin vid las paraids da las baselgias da Mon e Razén. A s. Gieri da Razén, vid la paraid sid da la nav, stat Flurin sco prer tonsurà (...) en vestgadira da messa, cun il cha-

lesch en il maun dretg ed il cudesch da l'evangeli en il sanester (...). Vid il tabernachel da 1484 en la catedrala da Cuira vesainsa Flurin ensemen cun Luzi sper Maria (...). Il sontg porta puspè vestgadira da messa, (...) ses maun dretg tutga il chalesch e benedescha (...). En il temp gotic tardiv han ins represchentà savens ils sontgs diocesans Flurin e Luzi vi dals retables stgalprads en Grischun. Quel ch'il sculptur da Ravensburg Jakob Russ ha realisà 1486–1492 en la catedrala da Cuira (...) mussa puspè Flurin en vestgadira liturgica cun la plauna da messa (...). En Currezia chatt'ins lura almain ventg represchentaziuns dal sontg vid tripticons, numnadain da Hans Huber 1479 a Lantsch, (...) da Strigel 1492 a s. Gions da Mustér, da Hans Huber 1490 a s. Maria da Tumeigl, da Strigel 1500 a s. Luregn da Riom, da Niklas Wegmann 1504 a Domat, d'Augustin Henkel 1504 a s. Maria Madlagna da Stierva, da Strigel 1505 a s. Flurin da Siat, da Kändel 1512 a s. Plasch da Tinizong, da Strigel 1514 a Ramosch (oz en la chaplutta da s. Mitgel a Tardsch/Vnuost), da Kändel ca. 1515 a s. Vigeli da Sedrun e lura 1516 a s. Flurin da Vignogn e 1518 a s. Martin da Breil, da Strigel 1519 a s. Calist da Brinzauls, da Christoph Scheller 1520 a s. Maria da Degen, d'in maister nunenconuscent 1520 a s. Gieri da Salouf, vid l'altar en la chaplutta da l'avat a Mustér 1520, da Kändel 1520–1525 ad Acla/Medel (oz en la 'Tgasa da vegls Sontgaclau' a Curaglia) e vid l'ala dretga dal tripticon da Strigel avant 1522 a s. Giagl da Beiva» (pp. 75–76 e 78–79). A questa glista impressiunanta agiunsha l'autur duas ovras d'art che resguardan er il Grischun. «En ina claustra benedictina da Luxemburg» (p. 80) stat in altar stgalprà 1505 da Strigel a Siat; el mussa Flurin en vestgadira da messa, sper sa. Maria e sa. Barbla. En il Museum retic da Cuira stat ina pictura sin vaider, regalada 1571 da l'uestg da Cuira, che mussa Flurin a dretga da Maria. Durant decennis ha il sontg da Ramosch pia inspirà artists vegnids per embellir las baselgias da las Lias reticas; pir ils artitgels da Glion e l'introducziun successiva da la reformaziun han mess fin a lez moviment.

* «Der Schlern» (october 2007), *Florinus – der Heilige aus dem Vinschgau*. Adressa: Athesia Druck, Weinberg 7, I-39100 Bulsaun.